

ANNE-BABA TUTUMUNA GÖRE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN AHLAKİ OLGUNLUK DÜZEYLERİ

Mustafa ŞENGÜN *

Özet

Bu araştırmada lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkilediği düşünülen anne-baba tutumları ele alınmıştır. Araştırma, alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan araştırması, Samsun il sınırları içinde faaliyet gösteren liselerden random yöntemiyle seçilen 830 lise öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen Ahlaki Olgunluk Ölçeği ve Kişisel Bilgi Anketi ile toplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizi ise, varyans analizi, t-testi ve Scheffe testleri ile yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ise, anne-baba tutumlarının lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen önemli faktörler oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ahlak Eğitimi, Ahlaki Olgunluk, Aile, Anne-Baba Tutumu.

Abstract

The Attitudes of Parents Affecting Moral Maturity Levels of High School Students

This study tries to analyze the attitudes of parents which may affect moral maturity levels of high school students. The study is based on field research. Field research was carried out on the 830 high school students selected randomly from some high schools took place in Samsun. Data of the study were collected by Moral Maturity Scale and Individual Acknowledgement Questionnaire developed by the researcher. Statistical analyses of data were done with variance analysis, t-test and Scheffe tests. Lastly, it was found that the attitudes of parents were the prominent factors affecting the moral maturity levels of high school students.

Key words: Moral Education, Moral Maturity, Family, Attitude of Parents.

Giriş

Anne, baba, çocuklar ve bazen de yakın akrabaların sıkı bir hayat birliği oluşturacak şekilde toplanıp birleştiği, biyolojik, psikolojik, hukuki, ahlaki, ekonomik, kültürel ve dinî bağlarla dayalı en küçük sosyal birime aile denir.¹ İnsanın doğup büyüdüğü, yetiştiği, bakım ve korunmasının sağlandığı ilk sosyal yapı olan aile, aynı zamanda, toplumun kültürel ve ahlaki değerlerini, gelenek ve

* Bayburt Ü. İlahiyat Fakültesi

1 Ünver Günay, *Din Sosyolojisi Dersleri*, Erciyes Ü. Yay., Kayseri 1996, s. 169.

göreneklerini nesilden nesile aktaran ve çocukları topluma hazırlayan en temel kurumdur.

Çocuk ve gençlerin, ahlaki gelişim sürecinde ilk ve en önemli ahlaki otorite kaynağı ailedir. Özellikle ilk çocukluk yıllarında aile, toplum normlarını ve ahlak değerlerini çocuğa aktarmak için gerekli olan model ve örnekleri sağlar, onu doğru davranışa motive eder. Aile, ahlaki davranışların kazanılmasında önemli rolü olan ödül ve ceza yöntemlerinin de kullanıldığı ilk ortamdır.²

Aile bireyleri arasındaki duygusal tutum ve davranışları bütünleştirici ve uzlaştırıcı rolü anne üstlenir. Baba ise, aile içinde karar veren, çocuklara sınırlamalar getiren ve onları disipline eden bir rol üstlenir. Çocuklar da anne-babaları ile özdeşim kurma yoluyla onlara ait ahlaki değerleri benimser ve içselleştirirler.

Çocuk ve gençlerin sahip oldukları ahlaki nitelikler, anne-baba tutumlarının bir yansımasıdır. Ailede, çocuk ve gençlerin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen en önemli faktör anne-baba tutumlarıdır. *Demokratik anne-babalar*, birbirleri ve çocukları ile ilişkileri sevgi ve saygı temeline dayanan, aile içindeki sorunları buyruklarla değil, konuşarak ve birbirine danışarak çözümleyen, çocuklarına söz hakkı veren ılımlı anne-babalardır. *Otoriter anne-babalar*, küçüklüğünden beri çocuğuna yeterli sevgi ve sevecenlik göstermemiş, çocuğunu sürekli baskı ve kontrol altında tutan, kurallara sıkı sıkıya uymasını bekleyen, çocuk adına her türlü kararı kendisi alan ve çocuğun da bu kararlara uymasını bekleyen, çocuğunu eleştiren, azarlayan ve aşağılayan anne-babalardır. *Aşırı koruyucu anne-babalar*, çocuğuna büyük bir sevgiyle bağlanmış ve yalnız çocuk için yaşıyorlarmış gibi tüm yaşamlarını ona göre düzenlemiş, çocuğun bir dediğini iki etmeyen ve davranışlarını büyük bir hoşgörü ve tolerans ile karşılayan, çok verici ve çok koruyucu anne-babalardır. *İlgisiz anne-babalar*, çocuğuna karşı ilgisiz, maddi ve manevi gereksinimlerine karşı duyarsız, sevgi ve şefkati yetersiz, disiplini gevşek ve tutarsız olan anne-babalardır.³

Anne-babanın tutumu, çocuğun kazanacağı ahlaki niteliklerin belirlenme-

2 Engin Geçtan, *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, 7.bs., İstanbul 1989, s. 90; Z. Fulya Temel ve Ayşe B. Aksoy, *Ergen ve Gelişimi*, Nobel Yay., Ankara 2001, s. 48.

3 Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, TİB Kültür Yay., 3.bs., Ankara 1986, ss. 133-142; Judith A. Schickedanz, "Family Socialation and Academic Achievement", *Journal of Education*, Boston University 1995, Vol.177, No:1, p. 24; Geçtan, age, ss. 85-90; Haluk Yavuzer, "Yaygın Ana-baba Tutumları", *Ana-Baba Okulu*, edit.: Haluk Yavuzer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, ss. 121-123; Aysel Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana Baba*, Bilgi Yay., İstanbul 1990, ss. 44-52.

sinde önemli rol oynar. Eğer çocuk anne-babası tarafından iyi ve güzel ahlaki nitelikler ile yetiştirilirse çocuk iyi ahlaklı bir kişi olur, aksine kötü ahlaki nitelikler ile yetiştirilirse kötü ahlaklı bir kişi olacaktır. Ancak, şu gerçek unutulmamalıdır ki, her anne-baba çocuğunun, önce doğru konusunda derin bir hassasiyete, sonra doğru yargılama ve sonunda doğru olduğuna inandığı şeyi yapma yeteneğine sahip olmasını ister.⁴

Aile yapısı ve bu yapının sağlıklı olup-olmaması da çocukların ahlak gelişimini etkiler ve şekillendirir. Özellikle, ölüm ya da ayrılık gibi nedenlerle bölünmüş veya parçalanmış aileler, çocukların gençlik çağında çok değişik uyum sorunları yaşamalarına neden olabilir. Aile içinde anne ile baba arasındaki geçimsizlikler çocuklara olumsuz olarak yansır ve çocukların ahlaki gelişimini negatif yönde etkiler. Çocuklar, başkalarına karşı koyma, yalan veya kötü söz söyleme gibi davranışları geliştirirler. Ayrıca bu tür anne-babalar, çocuklarına kötü örnek olarak, onların kavgacı, hırçın, sinirli ve geçimsiz olmalarına sebep olurlar.⁵

Ailedeki dengesizlikler, geçimsizlikler, kargaşa ve baskı ortamı, çocuk ve gençlerin çetelere katılma ve suç işleme olasılığını artırır. Örneğin, Amerika'da ve büyük şehirlerin yoksul semtlerinde, çeteler (gangs), böyle ailelerde yetişen gençlerden oluşur. Bu gençler birlikte çalar, birlikte vurur-kırar ve yasaları birlikte çiğnerler. Gençleri bu çetelerle bir araya getiren ortak güdü, ailelerine ve topluma karşı besledikleri düşmanlık duygusudur.⁶

Her mesleğin bir okulu olmasına rağmen anne-baba olma sanatını öğreten bir okul maalesef yoktur. Her yeni anne-baba, kendi anne-babasından bilinçsiz olarak öğrendikleri bilgiler ışığında, deneme yanılma yoluyla çocuklarını eğitmeye çalışır. Sağlıklı aile yapısını koruyan, çocuklarının ayrı birer kişilik sahibi bireyler olduklarını kabul edip, onlarla sevgi, saygı, hoşgörü ve anlayış temelinde dayanan sağlıklı ve dengeli ilişkiler kurabilen demokratik anne-babalar daha az hata yapacaklar ve daha başarılı anne-babalar olacaklardır.

Bu araştırmada, bireyin ahlaki olgunluk gelişimi sürecinde etkili olduğu düşünülen anne-baba tutumu ile bireyin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında önemli bir ilişkinin olup-olmadığı lise öğrencileri üzerinde alan araştırması ile

4 Thomas E. Lickona, *Educating for Character: How Our Schools can Teach Respect and Responsibility*, Bantam Books, New York 1991, s. 51.

5 Cavit Binbaşıoğlu, *Geleneksel Kültüre Göre Türkiye'de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, ss. 55-57.

6 Yörükoğlu, age, s. 64.

incelenmiştir. Araştırmanın hipotezi, *anne-babasının tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri, anne-babasının tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinden daha yüksektir* şeklinde düzenlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Evreni ve Örnelemi; araştırmanın evrenini, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Samsun İl Merkezi sınırları içinde faaliyet gösteren Resmi Liselere devam eden 14.057'si erkek ve 12.075'i kız olmak üzere toplam 26.132 lise öğrencisi oluşturmuştur.⁷ Bu öğrencilerin içinden random yöntemiyle 830 lise öğrencisi, araştırmanın örnelemi olarak seçilmiştir. Örneklem, evrenin % 3,18'ini oluşturmuştur. Bu orana göre, örneklemin evreni temsil ettiğini söyleyebiliriz.⁸ Örneklem belirlenirken, evreni temsil etmesi bakımından lise öğrencilerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıkları göz önünde bulundurulmuştur.⁹ Ayrıca örneklem seçiminde, evrene oranı dikkate alınarak cinsiyete, lise türüne ve sınıf düzeyine göre öğrencilerden eşit oranda örneklem alınmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 1: Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Evren		Örneklem	
	N	%	N	%
Erkek	14.057	53,8	413	49,8
Kız	12.075	46,2	417	50,2
Genel Toplam	26.132	100,0	830	100,0

7 Evren ile ilgili istatistiksel bilgiler, 22.01.2007 tarihinde Samsun İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İstatistik Bürosundan alınmıştır.

8 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Sanem Matbaacılık, 4.bs., Ankara 1991, ss. 125-129.

9 Öğrencilerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeylerine ilişkin bilgiler, okulların rehberlik servislerinden alınmıştır.

Tablo 2: Lise Türüne Göre Dağılım

Lise Türü	Evren		Örneklem	
	N	%	N	%
Genel ve Anadolu L.	17.556	67,2	535	64,5
İmam-Hatip Lisesi	1.098	4,2	111	13,4
Diğer Meslek Liseleri	7.478	28,6	184	22,2
Genel Toplam	26.132	100,0	830	100,0

Tablo 3: Sınıf Düzeyine Göre Dağılım

Sınıf Düzeyi	Evren		Örneklem	
	N	%	N	%
9. Sınıf	9.163	35,1	274	33,0
10. Sınıf	9.883	37,8	339	40,8
11. Sınıf	7.086	27,1	217	26,1
Genel Toplam	26.132	100,0	830	100,0

Veri Toplama Araçları; bu araştırmada, veri toplama amacı ile araştırmacının kendisi tarafından geliştirilen *Kişisel Bilgi Anketi* ve *Ahlaki Olgunluk Ölçeği* kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması; verilerin toplanabilmesi için, gerekli izinler alındıktan sonra, anketler 2006-2007 eğitim-öğretim yılı Mayıs ve Haziran ayları içinde, örneklem olarak seçilen liselerde araştırmacının kendisi tarafından uygulanmıştır. Uygulama idareciler ve rehberlik servisleriyle gerçekleştirilen koordinasyon ile belirlenen uygun sınıflar ve ders saatleri içerisinde yapılmıştır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması; anketler uygulandıktan sonra tek tek incelenmiş, eksik ve yanlış cevaplanıp cevaplanmadıkları kontrol edilmiştir. Öğrencilerden sadece bir kaç anketlerdeki bazı soruları boş bırakmıştır. Bu nedenle, bulgular bölümündeki tablolarda, bağımsız değişken gruplarındaki öğrenci sayıları toplamı farklılık göstermiştir.

Anketlerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri için *SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı* kullanılmıştır. Verilerin analizinde, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında önemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığına *varyans analizi (ANOVA-F testi)* ile bakılmıştır. Ayrıca, grup ortalamalarının çoklu karşılaştırılmasında *Scheffe testi* kullanılmıştır. Bulgular bölümündeki tablolarda, çoklu karşılaştırmalar sonucunda ortalamalar farkı önemli bulunan-

lar, iki grubun kesişim hücrelerinde (*) işareti ile belirtilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırmamızda elde edilen bulgular sunulmuş ve bunlara dayalı olarak bazı yorumlar yapılmıştır.

Örneklem olarak seçilen lise öğrencilerinin anne-baba tutumlarını belirleyebilmek amacıyla, anket uygulaması yöntemi ve gizlilik ilkeleri gereği olarak araştırmada içten, samimi, güvenilir, objektif ve gerçek veriler elde edilebilmesi için cevaplandırdıkları anketlere öğrencilerin isim yazmamaları gerekir.¹⁰ Ancak, isimleri belli olmayan öğrencilerin anne-baba tutumlarını tespit edebilmek de mümkün değildir. Dolayısıyla, anne-baba tutumlarını, öğrencilerin kendi algılamalarına göre tespit etmenin en doğru ve en geçerli metot olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle, öğrencilerin anne-baba tutumları ile ilgili Kişisel Bilgi Anketinde öğrencilere, *Anne-Babanızın size karşı genel tutumu nasıldır?* şeklinde bir soru sorulmuştur.

Tablo 4: Annelerinin Tutumunu Algılamalarına Göre Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Puanları

Anne Tutumu	N	\bar{X}	S	1	2	3	4
1. Demokratik	541	276,52	26,87		*	-	*
2. Otoriter	110	263,82	29,05	*		-	-
3. Aşırı Koruyucu	158	270,03	30,07	-			-
4. İlgisiz	19	255,58	31,50	*	-	-	
Genel Toplam	828	273,11	28,35	*p<0,05			
Sd=3/824 F=9,90 p=0,000 p<0,001 Önemli							

Tablo 4 için varyans analizi sonucu; annelerinin tutumunu algılamalarına göre lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında ($p<0,001$) düzeyinde oldukça önemli bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Grupların puan ortalamaları arasında ortaya çıkan bu önemli farkın, hangi gruplar arasında önemli olduğuna Scheffe testi kullanılarak bakılmıştır. Yapılan Scheffe testi sonucuna göre, annesinin tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk puan ortalamasının annesinin tutumunu otoriter ve ilgisiz olarak

10 Hamil Nazik ve Mine Arlı, *Araştırma Teknikleri*, YA-PA Yay., İstanbul 2003, s. 65.

algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk puan ortalamasına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Babalarının Tutumunu Algılamalarına Göre Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Puanları

Baba Tutumu	N	\bar{X}	S	1	2	3	4
1. Demokratik	520	276,25	27,66		*	-	-
2. Otoriter	153	263,84	29,51	*		-	-
3. Aşırı Koruyucu	102	272,05	29,13	-	-		-
4. İlgisiz	48	271,02	25,16	-	-	-	
Genel Toplam	823	273,12	28,41	*p<0,05			
Sd=3/819 F=7,88 p=0,000 p<0,001 Önemli							

Tablo 5 için varyans analizi sonucu; babalarının tutumunu algılamalarına göre lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında ($p<0,001$) düzeyinde oldukça önemli bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Grupların puan ortalamaları arasında ortaya çıkan bu önemli farkın, hangi gruplar arasında önemli olduğuna bakmak için Scheffe testi kullanılmıştır. Scheffe testi sonucuna göre, babasının tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk puan ortalaması, babasının tutumunu otoriter olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk puan ortalamasına göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Lise öğrencilerinin anne-babalarının tutumunu algılamalarına göre elde edilen bu sonuçlara göre, *Anne-babasının tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri, anne-babasının tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinden daha yüksektir* şeklinde kurulan hipotez, istatistiksel olarak doğrulanmıştır.

Araştırmanın hipotezi kurulurken, anne-baba tutumlarının lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen önemli bir faktör olduğu düşünce-sinden hareket edilmiştir. Literatürde yer alan bilgiler, bu düşünceyi desteklemektedir.¹¹ Örneğin Piaget'nin, anne-babanın demokratik tutumunun çocuğun ahlaki gelişimini olumlu yönde etkilediği doğrultusundaki görüşü üzerine Boehm (1957) tarafından yapılan araştırma, demokratik anne-baba tutumu ile

11 Yörükoğlu, age, ss. 133-142; Schickedanz, agm, p. 24; Geçtan, age, ss. 85-90; Yavuzer, agm, ss. 121-123; Ekşi, age, ss. 44-52.

çocuğun ahlaki yargı olgunluğu arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.¹² Benzer şekilde araştırmamızın sonucunda, hipotezimiz doğrulanmıştır. Anne-babalarının tutumunu algılamalarına göre lise öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında önemli bir fark ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre, anne-baba tutumunun, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen oldukça önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuk, ilk ahlaki deneyimlerini aile ortamında kazanmaktadır. Çocuk ve gençlerin istenilen ahlaki niteliklere sahip olabilmeleri için anne-baba tutumlarının rolü ve etkisi önemlidir. Anne-babayı model alan çocuk, gelecekte kendisinden beklenen rolleri, görevleri, tutum ve davranışları anne-babasından öğrenmektedir. Çocuk, anne-babasından aldığı değerlerle iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, onaylanan davranışları onaylanmayanlarından ayırmayı ilk defa aile ortamında öğrenmeye başlamaktadır. Bu şekilde, çocuğun ahlaki duygu, düşünce ve davranışlarının temeli aile ortamında oluşmaktadır.¹³

Demokratik anne-babaların çocuğa sevgi, saygı, hoşgörü, anlayış göstermeleri ve onu ayrı bir kişiliğe sahip birey olarak kabul etmeleri sonucu çocuk, kendine saygı ve güven duygusu kazanır, vicdanı olumlu yönde gelişir ve kendisinden beklenen davranışları iyi ve doğru şekilde kontrol etmeyi öğrenir. Demokratik anne-baba tutumu, çocuğun kendini tanımasını, başkalarıyla iyi ilişkiler kurmasını, özerk ve kendine yeten bir birey olmasını sağlar. Demokratik ailelerde yetişen çocuklar, insanlarla sevgi, saygı, hoşgörü, anlayış temeline dayalı ilişkiler kurabilen dengeli, tutarlı, adil, dürüst, fedakâr, güler yüzlü ve geleceğe güven ile bakabilen çocuklardır.¹⁴

Otoriter anne-babaların tutumları (çocuğa hırçın davranma, azar, tehdit, dayak ve diğer cezalar gibi), çocuk ve gençlerin kendilerini değersiz hissetmelerine ve aşağılık duygusu geliştirmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, çocuğun ahlak dışı davranışlarını baskı ve zorlamayla düzeltmeye çalışmaları -tam tersi yönde etki yaparak- o ahlak dışı davranışı çocukta kalıcı hâle getirmektedir.¹⁵

12 Meral Çileli, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yay., Ankara 1986, s. 80 (Aktaran: Boehm, 1957).

13 Z. Fulya Temel, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan 14-18 Yaş Grubundaki Gençlerin Cinsiyet Rolü Kimlikleri İle Moral Gelişimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1991, s. 107; Yavuzer, agm, ss. 111; Hüseyin Peker, *Din ve Ahlak Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları*, Eser Matbaası, Samsun 1991, s. 35.

14 Yörükoğlu, age, ss. 140-142; Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, Adam Yay., İstanbul 1986, s. 33.

15 Alexander Sutherland Neill, *Bir Eğitim Mucizesi*, çev.: Güler Dikmen Nalbantoğlu, Baki Yay., Adana 1996, ss. 225-226.

Böyle bir aile ortamında yetişen çocuğun kendisine ilişkin olumlu duygular geliştirebilmesi mümkün değildir. İstenilen davranışları gösterdiğinde ödüllendirilmeyen ya da desteklenmeyen çocuk, onaylanan ve onaylanmayan davranışlarının ayırımını yapmada giderek güçlük çeker, iyi-kötü ve doğru-yanlış davranış kavramlarını geliştiremez. Sonunda umudunu yitiren çocuk, anne-babasının onayını alma çabasından vazgeçer. Anne-baba da çocuğun gelişimine rehber olabilmek için gerekli olan denetimi yitirir.¹⁶ Böyle ailelerde yetişen çocuklar, benlik saygıları düşük, güvensiz, tedirgin, düşmanca duygularla dolu ve saldırgan davranışlara yatkın çocuklardır.¹⁷

Aşırı koruyucu anne-babaların gösterdikleri aşırı sevgi, hoşgörü ve koruyuculuk, çocuğu duygusal doyumsuzluğa itmekte ve onu şımarık, bencil ve sorumsuz hâle getirmektedir. Böyle ailelerde yetişen çocuklar, arkadaşlık ilişkisi zayıf, toplum içindeki davranışı çekingen, yanlış yapmaktan korkan ve kendi başına karar veremeyen çocuklardır.¹⁸ Aşırı koruyucu anne-baba tutumu, çocuğun sosyal ve ahlaki yetenekleri gelişmemiş, kendine güveni olmayan, başkalarına bağımlı, yaşının gerektirdiği olgunluğa ulaşmamış, çevresine uyumda güçlük çeken, sabırsız, tahammülsüz, başkalarının hakkına saygı göstermeyen ve saldırgan bir insan olmasına neden olmaktadır.¹⁹

İlgisiz anne-babaların çocuğu ihmal etmesi, hor görmesi, hatta psikolojik bakımdan reddetmesi sonucu çocukta kin, düşmanlık ve endişe duyguları gelişebilmektedir. Böyle ailelerde yetişen çocuklar, isyankâr, saldırgan, kavgacı ve suç işlemeye eğilimli çocuklardır. Bu çocuklar, kendi başına buyruk hareket ederler ve katıldığı arkadaş grubunun da etkisiyle kaçakçılık ve hırsızlık gibi suçlara yönelebilirler.²⁰

Genç için anne-babanın sevgisi ve duygusal desteği çok önemlidir. Duygusal desteğin olmaması ya da yetersiz olması genci yalnızlığa iter. Maddi ihtiyaçlarında destek bulduğu halde, sevgi ve duygusal destek bulamayan genç kolaylıkla ahlak dışı davranışlara yönelebilir. Sears, Maccoby ve Levin tarafından bu alanda yapılan araştırmalar, anne-baba tarafından çocuklarına sevgi gösterilen,

16 Geçtan, *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*, ss. 86-87; Yavuzer, agm, s. 123.

17 Yörükoğlu, age, s. 138; Ekşi, age, ss. 48-49.

18 Yörükoğlu, age, ss. 133-134; Ekşi, age, s. 50.

19 Geçtan, *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*, s. 89; Yavuzer, agm, ss. 122-123; Alfred Adler, *Sorunlu Okul Çocuğu*, çev.: Kamuran Şipal, Cem Yay., İstanbul 1996, s. 20.

20 Yörükoğlu, age, ss. 138-139; Refia Şemin, *Ruh Sağlığı*, İÜEF Yay., İstanbul 1979, s. 89; Ekşi, age, s. 51.

fertleri arasında sağlam ve dengeli ilişkiler kurulan ailelerde, anne-babanın ahlaki ilke ve değerlerinin çocuk ve gençler tarafından benimsenerek içselleştirildiğini ve bu etkinin de onlarda ileri düzeyde ahlak gelişimi meydana getirdiğini göstermiştir.²¹

Ailelerin çocuklara yönelik disiplin anlayışlarının da onların ahlaki gelişimleri üzerindeki rolü ve etkisi büyüktür. Örneğin anne-babalar, çocuklarını katı ve soğuk bir tavırla terbiye etmeye çalışmamalıdır. Çünkü bu tip bir disiplin anlayışı, çocuğun çevresiyle kötü ilişkiler kurmasına yol açabilir ve kendisini koruma güdüsü ile çocuğu şiddete yöneltebilir. Sonuçta şiddet, olumsuz bir ahlaki gelişim özelliği olarak çocuğun düşünce ve davranışlarını da olumsuz yönde etkileyecektir.

Ayrıca, çeşitli nedenlerle ailenin bütünlüğünün bozulması, parçalanması ya da dağılması sonucu çocuklar aile ortamından ve ebeveynlerinden yoksun kalabilmektedirler. Çocuklar, ihtiyaç duydukları anne-babanın sevgi, ilgi ve şefkatini yanlarında bulamamaktadırlar. Ailenin doğal ortamından uzak olarak yetişen çocukların, gelecekte yetişkin bireyler olduklarında, kendilerinden beklenen rolleri ve davranış kalıplarını benimsemeleri güçleşebilecektir. Çocuklar karşılaştıkları problemlerini çözmeye çalışırken anne-babalarının desteğini ve yol gösterici telkinlerini yanlarında bulamazlar ve kendi sorunlarıyla baş başa kalırlar. Bu şartlarda yetişmiş çocuklarda suça yönelme, hırsızlık, saldırgan davranışlar, yalan söyleme, duygusal sorunlar vb. davranış problemleri yüksek oranda görülebilmektedir.²² Düzenli ve sağlıklı aile ortamından uzakta yetişen çocukların gelişiminde ve topluma uyumunda bazı sorunlar olduğunu çeşitli araştırmaların sonuçları da desteklemektedir.²³

Kısacası, çocuk ve gençlerden ahlaki olgunluk sahibi olmalarını bekleyen anne-babalar, onlardan bekledikleri ahlaki olgunluk niteliklerini ve davranış özelliklerini öncelikle kendileri sergileyerek onlara örnek olmaları gerekmektedir.²⁴

Literatürde yer alan bu bilgilere göre, çocuk ve gençlerin ahlaki gelişimleri ve olgun ahlaki nitelikler kazanmaları için en doğru anne-baba tutumunun,

21 Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yay., 7.bs., İstanbul 1988, s. 250 (Aktaran: Sears, Maccoby ve Levin).

22 M. Münir Raşit Öymen, *Ahlak Eğitimi*, Murat Matbaacılık, 3.bs., İstanbul 1975, s. 63.

23 Temel, agt, ss. 107-109.

24 Lickona, age, s. 51

demokratik anne-baba tutumu olduğunu söyleyebiliriz.²⁵ Seçer, Sarı ve Olcay'ın bu alanda yaptıkları araştırmanın sonuçları da bu teorik bilgileri desteklemektedir.²⁶ Ancak, Kaya (1993: 109-112)'nin yaptığı araştırmanın sonucunda, anne-baba tutumu ile öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyleri arasındaki ilişkinin önemli olmadığı ortaya çıkmıştır.²⁷

Tablo 4 ve Tablo 5'i dikkatli incelediğimizde, araştırmamızın sonuçlarının da literatürü destekler nitelikte olduğunu ve anne-baba tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinin anne-baba tutumunu otoriter, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerinden daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Sonuç olarak, anne-babanın demokratik tutumunun, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini anne-babanın otoriter tutumuna göre daha olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, annenin ilgisiz tutumunun da lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu alan araştırmasında, elde edilen verilere dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır: Anne-babalarının tutumunu algılamalarına göre lise öğrencilerinin ahlâki olgunluk düzeyleri arasında önemli bir fark ortaya çıkmıştır. Bu önemli farkın anne-baba tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ile anne-baba tutumunu otoriter olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında -anne-baba tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin lehine- olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, anne tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri ile anne tutumunu ilgisiz olarak algılayan lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyleri arasında -anne tutumunu demokratik olarak algılayan lise öğrencilerinin lehine- önemli bir fark ortaya çıkmıştır. Neticede, anne-

25 Yörükoğlu, age, ss. 133-142; Schickedanz, agm, p. 24; Geçtan, *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*, ss. 85-90; Yavuzer, agm, ss. 121-123; Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s. 88; Ekşi, age, ss. 44-52.

26 Zarife Seçer, Hakan Sarı ve Oya Olcay, "Anne Tutumlarına Göre Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2006, sayı:16, ss. 548, 551, 555.

27 Mevlüt Kaya, *Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 1993, ss. 109-112.

baba tutumunun, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeylerini etkileyen oldukça önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Yukarıda varılan sonuçlara bağlı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. İçinde bulunduğu gelişim dönemi gereği kimliğini bulmak, kendini tanımak ve kanıtlamak için genç, kendisine rol modeli olabilecek yetişkinlere ihtiyaç duyar. Genç, çoğunlukla anne-babasını kendine rol modeli olarak seçer. Gencin ahlaki olgunluk düzeyini geliştirebilmesi ve yükseltebilmesi için, anne-babalar, iyi ahlaki davranış örnekleri sunan modeller olmalıdırlar. Ayrıca anne-babalar, gençlerin ahlaki eğilimlerini geliştirmelerine izin vermeli, onların doğuştan getirdikleri tüm yetenekleri daha iyi geliştirebilmelerine yardımcı olmalıdırlar. Gençlerin eğilimlerini ve yeteneklerini hiçbir zaman ne yasaklamalı ne de engellemelidirler.
2. Ahlak eğitimi konusunda yaptığımız teorik incelemeler sonucunda, çocuk ve gençlerin davranışlarına ahlaki nitelik kazandırma konusunda sevgi faktörünün önemli bir etken olduğu; anne-baba sevgisi olmayan ailelerde yetişen gençlerin sosyal çevrenin olumsuz etkilerine maruz kalabildikleri ve yeteneklerini kötü yönde geliştirebildikleri görülmüştür. Bu durumdaki gençler, her türlü sosyal ve ahlaki bağlara kayıtsız kalarak sarhoş, dolandırıcı, yalancı ve kavgacı olabilmektedirler. Ancak, aksi durumda, sosyal çevreden ve ailesinden sevgi ve destek gören gençler ise, bir iş sahibi olabilmekte, uyumlu ve olgun davranışlar geliştirebilmektedirler. Buna göre, anne-babaların çocuk ve gençlere yönelik verecekleri ahlak eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinde daha etkili olabilmeleri ve başarılı sonuçlar alabilmeleri için onlara sevgi ile yaklaşmalıdırlar.
3. Çocuklarını doğru ve iyi ahlaki değerlerle yetiştirmek isteyen anne-babalar, bilinçlenerek kendilerini eğitmeli, geliştirmeli ve davranışlarıyla gençlere iyi birer model olmalılar. Anne-babalar, demokratik bir aile atmosferi yaratmalı, aile bireyleri arasında karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler kurulmasını sağlamalı, ortak değerlerin geliştirilmesini teşvik etmeli, gençlere kendilerini geliştirebilecekleri imkân ve sorumluluklar vermeli, onları eleştirmek yerine onlara destek olmalıdırlar. Sevgi, saygı, hoşgörü, barış ve adalete dayalı ilişkiler kurabilen çocuklar yetiştirmek suretiyle anne-babalar, sağlıklı bir toplumun gelişmesine de katkıda bulunmalıdırlar.
4. Empati yeteneği, ahlak eğitimi açısından son derece önem taşımaktadır. Bu nedenle, çocuk ve gençlerin, kendilerine birincil rol modelleri olarak seçtikleri anne-babalar empati yeteneği kazanmış ve bu yeteneği uygulayan

birer ahlak eğitimcileri olmalıdırlar.

5. Çocuklara ve gençlere verilecek ahlak eğitimi konusunda okul ile aile arasındaki iletişim, eğitim uzmanları tarafından daha etkin hâle getirilmelidir. Böylece öğrenciye kazandırılmak istenen ahlaki nitelikler hususunda ortaya çıkabilecek okul ile aile arasındaki farklar ve çelişkiler ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Bu amaçla rehberlik servisleri, ahlak eğitimi ile ilgili olarak anne-babalara yönelik seminer ve konferanslar düzenlemelidir.

Kaynakça

- Adler, Alfred, *Sorunlu Okul Çocuğu*, çev.: Kamuran Şipal, Cem Yay., İstanbul 1996.
- Binbaşıoğlu, Cavit, *Geleneksel Kültüre Göre Türkiye'de Çocuk Eğitimi Üzerinde Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998
- Çileli, Meral, *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yay., Ankara 1986.
- Ekşi, Aysel, *Çocuk, Genç, Ana Baba*, Bilgi Yay., İstanbul 1990.
- Geçtan, Engin, *İnsan Olmak*, Adam Yay., İstanbul 1986.
- , *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, 7.bs., İstanbul 1989.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi Dersleri*, EÜ Yay., Kayseri 1996.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yay., 7.bs., İstanbul 1988.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*, Sanem Matbaacılık, 4.bs., Ankara 1991.
- Kaya, Mevlüt, *Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargıları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 1993.
- Kulaksızoğlu, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.
- Lickona, Thomas E., *Educating for Character: How Our Schools can Teach Respect and Responsibility*, Bantam Books, New York 1991.
- Nazik, Hamil ve Mine Arlı, *Araştırma Teknikleri*, YA-PA Yay., İstanbul 2003.
- Neill, Alexander Sutherland, *Bir Eğitim Mucizesi*, çev.: Güler Dikmen Nalbantoğlu, Baki Yay., Adana 1996.
- Öymen, M. Münir Raşit, *Ahlak Eğitimi*, Murat Matbaacılık, 3.bs., İstanbul 1975.
- Peker, Hüseyin, *Din ve Ahlak Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları*, Eser Matbaası, Samsun 1991.
- Schickedanz, Judith A, "Family Socialation and Academic Achievement", *Journal of Education*, Boston University 1995, Vol.177, No:1, pp.17-38.
- Seçer, Zariye, Hakan Sarı ve Oya Olcay, "Anne Tutumlarına Göre Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2006, sayı:16, ss.539-557.
- Şemin, Refia, *Ruh Sağlığı*, İÜEF Yay., İstanbul 1979.
- Temel, Z. Fulya, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan 14-18 Yaş Grubundaki Gençlerin Cinsiyet Rolü Kimlikleri İle Moral Gelişimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1991.
- Temel, Z. Fulya ve Ayşe B. Aksoy, *Ergen ve Gelişimi*, Nobel Yay., Ankara 2001.
- Yavuzer, Haluk, "Yaygın Ana-baba Tutumları", *Ana-Baba Okulu*, edit.: Haluk Yavuzer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995. ss.111-127.
- Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı*, TİB Kültür Yay., 3.bs., Ankara 1986.